

РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.3>

Акімов Олександр Олексійович,
доктор наук з державного управління,
професор Заслужений економіст України,
професор кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0002-9557-2276

Акімова Людмила Миколаївна,
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений працівник освіти України,
професор кафедри трудових ресурсів і підприємництва
Національного університету водного господарства та природокористування
ORCID ID: 0000-0002-2747-2775

Майстренко Катерина Миколаївна,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0001-8586-9271

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ПРИЙОМУ ДІТЕЙ-СИРИТ В СІМ'Ї: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

EFFICIENCY OF LEGISLATIVE REGULATION OF ISSUES OF ADMISSION OF ORPHAN CHILDREN INTO THE FAMILY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE

Автором досліджено ключові аспекти ефективного законодавчого регулювання у сфері усиновлення дітей-сиріт, акцентуючи увагу на важливості цілісного підходу. Визначені основні елементи, на яких має базуватися успішна стратегія, включають: міцне законодавче забезпечення, що відповідає міжнародним стандартам; прозорість та доступність процесу усиновлення; всеосяжну систему підтримки для дитини та сім'ї після усиновлення; а також належні механізми відповідальності та контролю. Висвітлюється необхідність створення системи, яка враховує інтереси та потреби дітей-сиріт та активно захищає їх права. Аналіз виділяє важливість створення сприятливих умов для розвитку дитини, які сприятимуть її фізичному, психологічному та емоційному розвитку в рамках прийомної сім'ї. Це включає не лише матеріальну підтримку, але й доступ до освіти та здоров'я. Окрім того, звертається увага на критичну роль систем звітності та відповідальності у процесі усиновлення, які забезпечують захист прав дитини й сприяють відкритості та прозорості процесу. Наголошено, що активне врахування думки дитини є центральним у процесі усиновлення, а система відгуків та скарг стає необхідним механізмом для моніторингу та покращення умов життя дитини після її прийому в сім'ю. З'ясовано, що важливість охоплює не лише матеріальну підтримку, але й забезпечення доступу до освіти та охорони здоров'я. Підкреслено, що важливість прозорих систем звітності та відповідальності, які гарантують права дитини та забезпечують відкритість процесу усиновлення. Відзначено роль дитячої участі та механізмів зворотного зв'язку. Пріоритет розробки чутливих, ефективних та спрямованих на потреби і інтереси дітей-сиріт систем усиновлення.

Ключові слова: державна політика, державне управління, діти-сироти, міжнародні стандарти, міжнародний досвід, медична допомога, законодавче регулювання, усиновлення, психологічна підтримка, соціальна робота, соціальна підтримка та захист, фінансова допомога.

The author researched the key aspects of effective legislative regulation in the field of adoption of orphans, emphasizing the importance of a holistic approach. Identified key elements on which a successful strategy should be based include: strong legislative support that meets international standards; transparency and accessibility of the adoption process; a comprehensive support system for the child and family after adoption; and appropriate accountability and control mechanisms. The need to create a system that takes into account the interests and needs of orphans and actively protects their rights is highlighted. The analysis highlights the importance of creating favorable conditions for the child's development, which will contribute to his physical, psychological and emotional development within the framework of the foster family. This includes not only material support, but also access to education and health. In addition, attention is drawn to the critical role of reporting and accountability systems in the adoption process, which ensure the protection of the child's rights and promote the openness and transparency of the process. It is emphasized that active consideration of the child's opinion is central in the adoption process, and the system of feedback and complaints becomes a necessary mechanism for monitoring and improving the child's living conditions after being adopted into the family. It was found that the importance covers not only material support, but also providing access to education and health care. The importance of transparent reporting and accountability systems that guarantee the rights of the child and ensure the openness of the adoption process is emphasized. The role of children's participation and feedback mechanisms is noted. The priority is the development of sensitive, effective and aimed at the needs and interests of orphans adoption systems.

Key words: government policy, government administration, orphans, international standards, international evidence, medical assistance, legislative regulation, adoption, psychological support, social work, social support and protection, finance's help.

Постановка проблеми. Проблема прийому дітей-сиріт у сім'ї в Україні є багатогранною і включає в себе як законодавчі, так і соціальні аспекти. Незважаючи на наявність міжнародних конвенцій та національного законодавства, спрямованих на захист дітей-сиріт, виконання цих норм і стандартів у практиці часто зустрічається з рядом перепон. До таких належать нестача ресурсів, недосконалість системи соціального захисту, відсутність ефективних механізмів контролю та підтримки прийомних сімей, а також недостатня увага до індивідуальних потреб кожної дитини. Усе це вимагає глибокого аналізу міжнародного досвіду та адаптації найкращих практик з метою оптимізації національної системи усиновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі ефективності законодавчого регулювання питань прийому дітей-сиріт в сім'ї: порівняльний аналіз міжнародного досвіду досліджували такі науковці, як: О. Бурлака, І. Доля, Н. Кирсанова, О. Мордань, Є. Пліско, В. Тищенко та інші.

Метою даної статті є аналіз ефективності законодавчого регулювання питань усиновлення дітей-сиріт у сім'ї в Україні через об'єктив порівняльного аналізу міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на глобальні виклики, які стосуються дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, значення ефективного законодавчого регулювання у сфері їх прийому в сім'ї набуває особливої актуальності. Діти, які опинились без опіки батьків, потребують особливої уваги та захисту з боку суспільства і держави, оскільки саме ці категорії населення знаходяться у найбільш вразливому становищі. В умовах глобалізації та

міжнародної інтеграції, питання опіки та піклування про дітей-сиріт стає не лише національним, але й міжнародним пріоритетом, що вимагає узгодженого підходу та вивчення кращих практик [13].

Необхідно підтримати думку вченої О. Бурлакової [5, с. 59-64], яка вважає, що питання прийому дітей-сиріт в сім'ї та їх захисту є критично важливими в усьому світі. Щоб забезпечити ефективний захист та підтримку цієї вразливої категорії населення, різні країни розробляють відповідне законодавство, яке часто базується на міжнародних конвенціях та договорах. Ці міжнародні документи встановлюють основні стандарти та принципи, які повинні дотримуватися на національному рівні, але самі закони, норми та процедури можуть значно варіювати в залежності від специфіки країни.

Нижче наведено таблицю, яка демонструє основні міжнародні конвенції та договори, а також висвітлює приклади національного законодавства у різних країнах, спрямованого на захист дітей-сиріт та їх прийому в сім'ї (табл. 1).

Слід наголосити, що міжнародні конвенції і договори виступають в ролі фундаментальних керівництв для країн, надаючи основні правові рамки та стандарти для захисту прав дітей-сиріт. Вони забезпечують загальні принципи, які повинні керувати національними законодавствами, такими як пріоритетність інтересів дитини, право дитини на сім'ю, право на захист від насильства та зловживань, та право на освіту та здоров'я [1-4].

Варто підтримати вченого Н. Кирсанова [8], що міжнародні документи визначають загальні стандарти, національне законодавство в різних країнах може істотно відрізнятися залежно від культурних, соціальних, економічних та політичних

**Порівняльний аналіз міжнародних і національних законодавчих рамок
щодо усиновлення та опіки над дітьми-сиротами**

Категорія	Міжнародні конвенції/договори	Типові національні закони/норми
Основні права дитини	конвенція ООН про права дитини (1989)	закони, що гарантують освіту, охорону здоров'я, захист від насильства/експлуатації, право на сімейне життя
Міжнародне усиновлення	Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво у справах міжнародного усиновлення (1993)	закони про усиновлення, вимоги для міжнародного усиновлення, процедури відстеження
Соціальний захист	відсутній загальний міжнародний документ, але можуть бути регіональні угоди та директиви	закони про соціальний захист дітей, включаючи пільги, доступ до послуг, програми підтримки для дітей-сиріт
Усиновлення та опіка	відсутній загальний міжнародний документ, але можуть бути регіональні угоди та директиви	закони про усиновлення та опіку, вимоги для опікунів/усиновлювачів, процедури оцінки та моніторингу
Дитячі будинки та альтернативні форми догляду	відсутній загальний міжнародний документ, але можуть бути регіональні угоди та директиви	закони та нормативи для дитячих будинків, альтернативний догляд, стандарти для установ та особистого складу

Складено та узагальнено на основі аналізу джерела

умов. Це відображається у конкретних механізмах соціального захисту, системах усиновлення, альтернативних формах догляду, та програмах підтримки для дітей-сиріт та прийомних сімей.

Крім цього, незважаючи на наявність законодавчих рамок, практична реалізація цих законів часто стикається з викликами, такими як недостатній фінансування, відсутність контролю якості та моніторингу, та недоліки в системі соціального захисту [14–16]. Виправлення цих прогалин вимагає зміцнення інституційних механізмів, забезпечення адекватних ресурсів, та постійного оновлення законодавчих та політичних стратегій.

Отже, міжнародний досвід показує, що ефективність законодавчого регулювання питань прийому дітей-сиріт в сім'ї не залежить лише від самого законодавства, а й від спроможності системи соціального захисту ефективно реагувати

на потреби дітей, а також від взаємодії з громадськими організаціями, неприбутковими організаціями, та міжнародними партнерами у цій сфері.

Таким чином, для забезпечення кращих умов для дітей-сиріт, національні уряди, при розробці або перегляді своїх законодавчих та політичних рамок, повинні враховувати не лише міжнародні стандарти, а й місцеві умови та реальності, а також забезпечувати гнучкість та адаптивність своїх систем для ефективного реагування на змінювані потреби та обставини.

Необхідно відмітити думку вчених Є. Пліско та В. Тіщенко [11], що захист прав та благополуччя дітей є однією з найважливіших місій сучасного суспільства. Одним із важливих аспектів цього завдання є процес прийому дітей в сім'ї, особливо дітей-сиріт. Цей процес вимагає докладного планування і регулювання, щоб забезпечити найкращі умови для дитини і прийомних батьків (табл. 2).

Таблиця 2

Процедура прийому дітей в сім'ї та міжнародного усиновлення

Аспект	Зміст
Оцінка придатності сім'ї	– оцінка середовища; – інтерв'ю з потенційними прийомними батьками; – домашні візити; – оцінка фінансового стану; – оцінка здоров'я; – психологічні тести та консультації; – освітні курси та тренінги для прийомних батьків
Згода дитини та її участь	– прослуховування дитини; – підтримка з боку фахівців (соціальні працівники, психологи); – врахування інтересів дитини в усіх рішеннях
Міжнародне усиновлення	– співпраця між країнами через двосторонні угоди; – акредитація агентств для міжнародного усиновлення; – захист прав дитини на основі міжнародних угод

Складено та узагальнено на основі аналізу джерела

Наголошено, що важливі етапи та аспекти, які враховуються при організації процесу прийому дітей в сім'ї, зокрема дітей-сиріт, а також при проведенні міжнародного усиновлення. Забезпечення придатності прийомних батьків, здоров'я та благополуччя дитини, а також участь та згода самої дитини є основними пріоритетами у цих процедурах. Важливо наголосити, що всі заходи та рішення повинні бути спрямовані на захист прав та інтересів дитини і враховувати її потреби в найкращому дитячому середовищі.

Слід додати, що підтримка прийомних сімей та дітей-сиріт є критично важливою для забезпечення стабільності, здоров'я та щастя після прийому дитини. Державні структури, неприбуткові організації та міжнародні агенції пропонують різні види підтримки, але ось деякі загальні аспекти, які зазвичай включаються:

Програми підтримки:

– фінансова підтримка: багато країн надають щомісячні виплати для покриття основних потреб дитини, таких як харчування, одяг, освіта та медичне обслуговування [7; 9];

– консультування та психологічна підтримка: сім'ям можуть бути доступні консультації та терапія для допомоги у вирішенні емоційних, поведінкових або соціальних проблем, які можуть виникнути у дитини;

– освітні програми: це можуть бути спеціалізовані програми для підтримки навчальних потреб дитини або надання додаткових освітніх ресурсів.

Моніторинг та оцінка:

– регулярні оцінки та відвідування: соціальні працівники або відповідні агенції можуть здійснювати періодичні візити, щоб оцінити умови життя дитини та її добробут;

– звітування та відгуки: прийомним батькам може бути необхідно подавати звіти про прогрес дитини, включаючи освіту, здоров'я та емоційний розвиток;

– підтримка з боку спільноти: місцеві групи підтримки, освітні програми та інші ресурси можуть бути використані для моніторингу та підтримки дитини та сім'ї [12].

Важливо зазначити, що для успішної інтеграції дитини в прийомну сім'ю та для її здорового розвитку дуже важливо мати доступ до відповідних програм підтримки та ретельного моніторингу. У кожній країні конкретні механізми та доступність ресурсів можуть варіюватися, але основні принципи залишаються універсальними.

Слід зазначити на думку вченого О. Сьоміна [12], що соціально-психологічна реабілітація та інтеграція дітей-сиріт після їх прийому в нову

сім'ю є критично важливою для їхнього успішного адаптування та розвитку.

Діти-сироти можуть потребувати психологічної підтримки для подолання травм, стресу та емоційних викликів, пов'язаних із втратою та зміною оточення. Терапевти та психологи надають психотерапевтичні послуги. Групові сесії можуть допомогти дітям розвивати соціальні навички, зміцнювати взаємодію та відчуття спільності з іншими дітьми.

Крім того, деякі діти-сироти можуть мати специфічні освітні потреби або затримки в розвитку. Індивідуальний підхід до навчання може бути важливим для їх успішної освіти. Педагоги та спеціалісти в галузі освіти можуть надавати додаткову підтримку в навчанні, а також займатися розвитком ключових навичок.

Для підлітків і молодих дорослих це може включати підготовку до ринку праці, здобуття навичок та професійну орієнтацію. Після завершення освіти дітям-сиротам можуть надавати підтримку у пошуку роботи та створенні умов для їх професійного розвитку.

Дітям слід сприяти участі у спортивних, культурних та інших громадських заходах, щоб вони могли розвивати соціальні зв'язки та інтегруватися в суспільство. Місцева спільнота, вчителі, друзі та сусіди можуть грати важливу роль у підтримці інтеграції дітей-сиріт у новому оточенні [11].

Отже, ці послуги та програми спрямовані на підтримку соціально-психологічної реабілітації дітей-сиріт та їх інтеграцію в суспільство. Вони допомагають дітям пережити труднощі, пов'язані зі зміною життя та втратою, і розвиватися в щасливих та здорових членів сім'ї та громади.

На думку вченого І. Доля [6], що прозорість та відповідальність у процесі прийому дітей-сиріт в сім'ї є важливими для забезпечення захисту прав дитини та уникнення будь-яких форм зловживань чи недоліків у системі. На міжнародному рівні питання прийому дітей-сиріт у сім'ї зазвичай вирішуються шляхом співпраці держав, адаптації глобальних норм та принципів до локального контексту, та встановленням уніфікованих стандартів, які спрямовані на захист прав дитини, забезпечення її благополуччя та підтримку прийомних сімей.

Доречно зазначено, що повна, точна та актуальна документація для кожного випадку прийому дитини є обов'язковою. Батьки, які усиновили дітей (залежно від віку та розуміння) та, у відповідних випадках, біологічні батьки мають право на доступ до відповідної інформації про процес. Критерії та процедура відбору прийомних сімей

мають бути ясно визначені, прозорими та доступними для загальної громадськості, з виключенням конфіденційної інформації.

З'ясовані регулярні незалежні перевірки та оцінки діяльності органів опіки мають забезпечувати дотримання стандартів, законів та правил. Органи опіки зобов'язані складати звіти про свою діяльність, включаючи статистику, досягнення та виявлені проблеми, перед вищими регулюючими органами або громадськістю.

Мають існувати чіткі, доступні, і відповідно рекламовані процедури подання скарг або відгуків від дітей, прийомних сімей, або будь-яких інших зацікавлених сторін. Такі скарги мають розглядатися своєчасно та ефективно. У разі порушень або недоліків мають бути передбачені санкції або правові наслідки для органів опіки або піклування [5, с. 64].

Важливо, щоб усі ці процеси були визначені у законодавстві, мали відповідні ресурси та дієві механізми для їх виконання, та щоб існувала загальна громадська та професійна освіта щодо прав дітей та стандартів опіки.

Висновуючи, можна сказати, що інтегрований підхід до законодавчого регулювання та практичної підтримки в питаннях прийому дітей-сиріт в сім'ї є вирішальним для захисту їхніх прав та забезпечення благополучного майбутнього. Основними є прозорість, відповідальність, і цен-

тралізація дитини в усіх процедурах та політиках.

Висновок. Підводячи підсумки, можна відзначити, що аналіз міжнародного досвіду в аспекті усиновлення дітей-сиріт підкреслює критичне значення глибоко продуманого законодавчого регулювання та цілісного підходу. Ефективність стратегій у цьому напрямку базується на таких ключових елементах:

- наявність міцного законодавчого забезпечення, яке враховує міжнародні стандарти та конвенції, гарантує права та інтереси дитини у процесі прийому в сім'ю;

- прозорість та доступність процесу прийому, включаючи чіткі процедури для оцінки придатності сімей та врахування думки дитини;

- ефективна система підтримки, яка забезпечує належні умови для дитини після прийому, включаючи матеріальну, психологічну та освітню підтримку;

- встановлення відповідальності через систему моніторингу, звітності, і можливості для скарг та відгуків, щоб забезпечити виконання норм та відповідальне ставлення до дитини.

Таким чином, кожен з цих елементів є важливим для створення стабільної, ефективною та гуманної системи прийому дітей-сиріт в сім'ї, яка буде відповідати їхнім потребам та забезпечувати їх права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Акімов О.О. (2014). Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.
2. Акімов О.О. (2018). Функціональні чинники системогенезу професійної діяльності державних службовців. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 68–74. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.68.
3. Акімов О.О. (2018). Концепт системогенезу професійної діяльності державних службовців. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 23. С. 133–138. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.133.
4. Акімов О.О. (2019). Робастність системи професійної діяльності державних службовців: системогенезний контекст. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 5. С. 104–109. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.5.104.
5. Бурлака О. (2020). Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. *Трудове право. Право соціального забезпечення*. 2020 р. № 1. С. 59–64.
6. Доля І. Упровадження ефективних форм виховання в системі державної та сімейної опіки: міжнародний досвід та уроку для України. URL: <http://old.iss.gov.ua/Moitor/March08/04.htm>
7. Інвестиційний менеджмент: навчальний посібник. / Л. Докієнко та ін. Київ : Академвидав, 2011. 408 с.
8. Кирсанова Н. (2019). Які підстави є достатніми для скасування усиновлення: рішення КЦС ВС Судово-юридична газета. 2019 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/147771-yaki-pidstavi-ye-dostatnimi>
9. Клименко В. Фінансовий ринок : навчальний посібник. / за ред. Павлова В. І. та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 358 с.
10. Мордань О. (2012). Міжнародна практика реформування державної системи опіки: досвід для України. *Державне управління та місцеве самоврядування* : збірник наук. праць. 2012 р. № 2. С. 75–85.
11. Пліско Є., Тищенко В. Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. URL : <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/259992/256359>
12. Сьомін О. (2020). Правові засади влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: проблемні питання та напрями вирішення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020 р. № 5. URL : http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/5/tom_1/16.pdf

13. Усиченко К. (2019). Усиновлення або порядок дій при усиновленні дитини. 2019 р. URL: https://protocol.ua/ua/usinovlennya_abo_poryadok_diy_pri_usinovleni_ditini/
14. Sukhova, K., Borodin, Y., Tarasenko, T., & Komarova, K. (2022) Organizational mechanism of state management of social services in territorial communities. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 12(1), XXVII, 188–192.
15. Venediktov, V., Boiko, V., Kravchenko, I., & Tyshchenko, O. (2021) European standards of mediation in civil disputes and their implementation in Ukraine: theory and practice. *Ad Alta : Journal of interdisciplinary research*, 11(2), XXI, 25–29.
16. Zapara, S., Pronina, O., & Lohvinenko, M. (2021) Legal regulation of the land market: European experience and Ukrainian realities. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11(2), XXI, 18–24.